

STELIAN DUMISTRĂCEL. GLASURI, TONURI, SONORITĂȚI ÎN OPERA LUI MARIN PEDA

Stelian Dumistrăcel. Voices, Tones, Sounds in Marin Preda's work

This article highlights the research that Stelian Dumistrăcel had been doing for almost three decades on Marin Preda's work. Our article studies the way in which the researcher discovered the voices of the characters, the paraverbal, the sonority of the archaic language of Marin Preda's text within the thirteen articles dedicated to the writer's work. The linguist is concerned with the context in which the spoken tones appear and the differences in meaning of the two aspects of any word, the written and the spoken ones.

Key-words: *Stelian Dumistrăcel, paraverbal, speech tonalities, language sonority, spoken word, voices*

Filologul Stelian Traian Dumistrăcel, a cărui memorie o onorăm în acest număr, a fost un prestigios cercetător științific la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române, Filiala Iași, profesor la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, editor al unor importante publicații lingvistice și studii semnate de Eugeniu Coșeriu, pe care l-a cunoscut îndeaproape, a cercetat timp de aproape de trei decenii opera lui Marin Preda, de care a fost legat prin afinitate și prin și obârșia lor comună, cea țărănească.

Articolul de față urmărește să scoată în evidență acuratețea cercetării pe care Stelian Dumistrăcel o face asupra operei lui Marin Preda. Vom analiza modul în care cercetătorul, în cele treisprezece articole dedicate operei scriitorului², descoperă valențele vocilor personajelor, sonoritatea limbii lor. Lingvistul este preocupat de contextul în care iau naștere tonalitățile vorbirii și de diferențele de sens pe care le capătă cele două dimensiuni ale oricărui cuvânt, cea scrisă și cea rostită.

Scriitorul Marin Preda creează prin cuvântul scris un univers al expresiei, pe care cercetătorul Stelian Dumistrăcel îl parcurge cu bucuria dezvăluirii unor comori de sens, scoțând la iveală, în articolele publicate, sonoritatea unei limbi poate nu numai a ruralului, ci mai degrabă a vieții.

Rostul comunicării paraverbale în text este acela de a scoate la suprafață anumite emoții, sentimente, stări care ajută cititorul să înțeleagă contextul în care acestea iau naștere. Măiestria lui Marin Preda constă tocmai în aceea de a zidi aceste *voci* ale personajelor, pe care cercetătorul Stelian Dumistrăcel le identifică și le analizează.

Luând ca punct central romanul *Moromeții* „drept spațiu pragmatico-discursiv

¹ Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” din Bacău.

² Aceste articole sunt republicate în numărul de față, „Studii și cercetări științifice. Seria Filologie”, nr. 48, 2022, în secțiunea *Restituiri. Stelian Dumistrăcel, despre Marin Preda*, p. 61-134.

de referință pentru compararea resurselor generale de care dispune limba pentru a caracteriza tonalitățile vorbirii, *paraverbalul*”³, Stelian Dumistrăcel este preocupat de vocabularul lumii rurale, de sonoritatea limbii, din perspectiva cercetării nu numai a cuvântului scris dar, mai cu seamă, al celui rostit. Diferențele de sens pe care le capătă cele două dimensiuni ale oricărui cuvânt, scrisă și rostită, sunt de o importanță covârșitoare și fac obiectul cercetării dedicate de Stelian Dumistrăcel stilului lui Marin Preda.

Personajele operei lui Marin Preda sunt analizate de lingvist prin prisma sonorităților produse de glasurile lor. Cuvintele au o anumită valoare în funcție de tonul și tonalitatea pe care sunt spuse. Fiecărui personaj îi corespunde un glas distinct, clar, așa cum remarcă și Eugen Simion în *Scriitori români de azi*⁴

Stelian Dumistrăcel analizează modul în care scriitorul Marin Preda exprimă autenticitatea limbajului țărănesc și în termenii utilizării unei anumite tonalități a vocii, încă din unul dintre primele articole dedicate operei sale, *Marin Preda: Expresia lingvistică a fascinației orașului*, publicat în revista „Convorbiri literare” (1981, 8, p. 12)⁵:

Critica a schițat de pe acum componente ale stilului său, și dacă observațiile privitoare la savoarea limbii vorbite, la oralitate sau la autenticitatea limbajului țărănesc rămân la suprafață, au fost însă formulate și judecați de valoare propriu-zise, care pun scrisul lui Marin Preda, ca modalitate concretă de exprimare a personajelor, sau pentru semnificația generală a subtextului, sub semnul mării arte.

În spiritul ilustrării autenticității limbajului, cercetătorul scoate în evidență tonalitatea vocii personajului, modestă în aparență, dar care ascunde bravadă lingvistică:

Ștefan a lu’ Parizianu va declara aparent modest (dar cu bravadă lingvistică în mediul intelectual, din București): „Am plecat să mă arănesc... Adică să-mi fac un rost, că nu mai puteau părinții să mă țină la liceu” (*Delirul*, p. II, cap. II).

Calitățile vocale ale personajelor se referă la factorii care influențează sunetul vocii, la însușirile personale implicate în mecanismul vorbirii. Fin ascultător, Stelian Dumistrăcel urmărește cum vocile eroilor lui Marin Preda se preschimbă, capătă tonalități microase, atribute ale feminității fățarnice:

(...) dar, mieroasă, „țiganca” lui Paraschiv pregătește terenul pentru a i se întinde o mână din cartierul Colentina: „Ți-e rudă, mă Paraschive, neam din neamul vostru, vorbește-i, mă, frumos, Paraschive, că e și el ostenit și flămând săracu...”

³ Stelian Dumistrăcel, *Sunete și sonorități ale vorbirii la Marin Preda*, „Dacia literară”, (serie nouă), XXIV, nr. 7-8, 2013, p. 106-108; articol republicat în numărul de față, Stelian Dumistrăcel, *Sunete și sonorități ale vorbirii la Marin Preda*, „Studii și cercetări științifice. Seria Filologie”, nr. 48, 2022, p. 133-134.

⁴ „Însă modificarea vieții interioare în Moromeții este marcată mai ales de glasuri. Glasul arată umoarea, caracterul și poziția individului în ierarhia socială.” (Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. II, București – Chișinău, Editura Litera Internațional, 2002, p. 193).

⁵ Stelian Dumistrăcel, *Marin Preda și expresia lingvistică a fascinației orașului*, „Convorbiri literare”, 8, 1981, p. 12; articol republicat în numărul de față, Stelian Dumistrăcel, *Marin Preda: Expresia lingvistică a fascinației orașului*, „Studii și cercetări științifice. Seria Filologie”, nr. 48, 2022, p. 65-69.

Tu până ți-ai făcut un rost, câte n-ai rădat?” (...) (*Delirul*, p. II, cap. VI, VII).
sau note subțiri, boierești, pentru urechile elitelor:

Deocamdată, de pe urma negoțului său, al lui Gogonaru, un flăcău „parcă îndoit de umeri și de spinare” de pe urma cobiliței cu două coșnițe la capete cu care umbla prin sat, se alesese cu o poreclă, Ouăbei, din contopirea cuvintelor prin care își anunța prezența, strigând: „ouă, bă (...care mai vinde ouă)”. (De notat că Marin Preda nu urmărește numai apariția poreclei, ci oferă și explicația afectivă și acustică a modificării sunetelor: bă devenise bei în efortul aceluia „ca să i se subțieze glasul mai boierește și să fie și auzit mai bine de urechile muierilor”; *Moromeții*, II, p. I, cap. XI).”

Tot în același articol, Stelian Dumitrăcel, discută abrevierile de la inițialele din „Uzinele Comunale București”. Personajele pronunță *ucebè* într-un fel care acoperă sensul real al cuvântului:

consătenii lui eşuați îi descoperiseră valoarea eufemistică, părându-li-se „că dacă zic *ucebè*... pot să ascundă în acest fel adevărul nenorocirii lor” (*Moromeții*, II, p. I, cap. I).

Moromete poate astfel să formuleze cu emfază, sub semnul unei „zicale”, părerea sa despre destinul celor ce aspiră la traiul în capitală:

Căci, sceptic dincolo de rațiune, Moromete, mare cunoscător de „zicale”, dar mai ales deosebit de subtil în a le utiliza în vorbire în fel și chip, va declara emfatic: „Fi-meu Paraschiv... uite-așa a tăiat Bucureștiul pe din două: jumătate e al lui”, (*Delirul*, p. I, cap. VIII).

În articolul *Antimimetismul lingvistic al lui Moromete*, publicat tot în 1981, în revista „Cronica” (XVI, 24, p. 8)⁶, Stelian Dumitrăcel analizează, de asemenea, faptul că Moromete, amuzându-se, poate imita tonul *spălat* al vocii voiajorului:

Preluarea „nedigerată” a expresiei noi „de lux” îl are ca reprezentant, în *Moromeții*, pe Victor Bălosu, care nu numai că nu „obișnuiește” țuică de dimineață, dar mai și explică, ca să se știe, că „asta devine după facultăți”, spre deliciul lui Moromete, care va avea grijă să difuzeze „achiziția”, ceea ce el poate face imitând chiar tonul „spălat” al vocii „voiajorului” (*Moromeții*, I, partea I, cap. XVIII).

*Glasul*⁷, reprezentând amprenta acustică a sunetelor emise de cineva, este elementul prin intermediul căruia scriitorul realist subliniază notele distincte din personalitatea vorbitorului. Dar și tăcerea personajelor contribuie la întocmirea tabloului final în care glasul, instrument al comunicării, este înlocuit de mimică. Astfel, în articolul *Socoteala ciobanului e achitată*, publicat în „Convorbiri Literare”

⁶ Stelian Dumitrăcel, *Antimimetismul lingvistic al lui Moromete*, „Cronica”, XVI, 24, 1981, p. 8.; articol republicat în numărul de față, Stelian Dumitrăcel, *Antimimetismul lingvistic al lui Moromete*, „Studii și cercetări științifice. Seria Filologie”, nr. 48, 2022, p. 63-64.

⁷ Cuvântul *glas*, conform DAlI/I, are drept prim sens l. *voix* „(cuvântul popular pentru neol. *voce*). Când vorbim despre *glasul* cuiva nu ne gândim la cuvintele ce le exprimă (...), ci numai la impresia acustică ce ne-o dau sunetele produse de organul vocal al cuiva, cu timbrul lui particular și individual (cfr. organ), având în vedere cu deosebire muzicalitatea lui (*are glas bun* = cântă frumos). De fapt, foneticește, *glasul* este produs prin vibrarea coardelor vocale încordate”.

(1982, 8, p. 6)⁸, este motivată asocierea imaginii mutului de la călușari cu porecla din tinerețe a lui Moromete:

Păstrând ceva din muțenia care îi adusese porecla din tinerețe, Moromete avusese alt rol. Când judecata sa nu se înfățișa numai câtorva prieteni, adunați în pridvor, ci în „forul” din poiana lui Iocan, el avea ceva din rolul și atribuțiile *Mutului* de la călușari, nici acesta mut cu desăvârșire, căci vechea interdicție rituală se ștersese cu timpul. (...) Or, rolul Mutului (pe lângă actele pe care etnografia le interpretează ca ținând de rituri de fecundație și fertilitate) este descris de Marin Preda ca al unui „regizor sau director de scenă”, rol pe care și-l exercită, iarăși plasat fiind între jucători și privitori, lovind cu sabia pe cei din jur, pentru a face loc, în călușarii ce jucau prost, dar și *mormăind* (M. I. p. I, c. XXVIII).

În articolul *Oameni și locuri la Marin Preda*, publicat în revista „România literară” (XV, 1982, 20, p. 8)⁹, cercetătorul nuanțează analiza sonorității glasului personajelor din Moromeții din perspectivă diatopică:

Obișnuit cu alte sunete și cu alt ritm al vorbirii (vocea lui era „moale de muntean”), mocanului i se pare că femeia *guică* ca o purcea, de unde avea să i se tragă și porecla de *Guica*.

Însă articolul care are ca subiect anume analiza sonorităților vocilor personajelor, în care sunt sintetizate observațiile presărate în publicațiile anterioare, este *Sunete și sonorități ale vorbirii la Marin Preda*, publicat în „Dacia literară” (serie nouă), XXIV, 2013, nr. 7-8, p. 106-108.

Stelian Dumitrăcel pleacă de la observația legată de interesul lui Marin Preda față de cuvântul rostit:

Căci acesta, inițiindu-se în misterele literaturii, mărturisea, în *Viața ca o pradă*, că „singurul lucru care mă făcea să rămân mut de fascinație era cuvântul rostit de oameni” – un motiv de a confrunta provocarea cu epitetele calificând vorbirea personajelor sale.

Astfel, cuvântul rostit poate deveni din mijloc de comunicare și o unealtă care nuanțează tipologia unui personaj:

În funcție de fire, de interlocutor, de statutul sociocultural și de momentul psihologic al situației de comunicare, acestea pot numai *șopti* (Ilie Moromete, Nilă, dar, uneori, „cu o blândețe amenințătoare” – primul, sau „gros și amenințător” – Paraschiv), sau *murmura* („câzând pe gânduri”, eventual „speriat” – Ilie; „uimită” – Catrina; „cu glas liniștit” – Bircă).

Iată că același cuvânt, sec sau inactiv uneori, în comunicare, devine plin de miez, de sens, de culoare, nuanțând și exprimând prin nivelul de vibrație al glasului, idei, norme, ritualuri, fiind însoțit sau nu de o anume gestică. Stelian Dumitrăcel analizează articularea cuvintelor în diverse registre, de la tonalitatea minoră, gângăvită, îngânată, la cea în care personajele bolborosesc, bombăne, îngaimă sau

⁸ Stelian Dumitrăcel, *Socoteala ciobanului e achitată*, „Convorbiri Literare”, 8, 1982, p. 6; articol republicat în numărul de față, Stelian Dumitrăcel, *Socoteala ciobanului e achitată* „Studii și cercetări științifice. Seria Filologie”, nr. 48, 2022, p. 81-85.

⁹ Stelian Dumitrăcel, *Oameni și locuri la Marin Preda*, „România literară”, XV, 20, 1982, p. 8; articol republicat în numărul de față, Stelian Dumitrăcel, *Oameni și locuri la Marin Preda*, „Studii și cercetări științifice. Seria Filologie”, nr. 48, 2022, p. 75-79.

mormăie:

Numeroase sinonime se adună în aceeași zonă, a manifestării reținute, a tonalității minore: abia *gângăvește* neajutoratul Nilă, sau Niculaie (protestând); dar acesta și *îngână* (cu glas „îndurerat”), trăsătură articulatorie atribuită și altor personaje. (...)

Absența apetitului și a performanței elocutionale, dar și neîncrederea într-o eventuală replică este atribuită prin verbele *a bolborosi* (Tudor Bălosu, fierarul Iocan, Catrina, muștrătoare la adresa soțului), *a bombăni* („nedumerit” sau „furios” – Nilă), *a îngăima* („moale, lipsit de chef” – Paraschiv sau *a mormăi* (același „cu buzele lui împletite” și „ca un urs”; Achim: „disprețuitor”, Nilă: „nepăsător”; Moromete: „sâcâit”).

Niște tonalități aparte aduc verbele *a mârâi* și *a scrâșni*, prin valențele lor onomatopeice, care arată furie reținută, neputința de a acționa, obida, completate de manifestările *sonore* ale lumii animalelor care apar ca reprezentări ale glasului aflat sub semnul instinctului:

Nu lipsește nici transferul dinspre manifestările *sonore* ale lumii animalelor: „smuls din odihna adâncă în care zăcea”, Nilă „*mugește* chinuit”; Niculaie, când mai vrea lapte, „miorlăie”, iar Ilinca „se miorlăie”, invocând sprijinul patern într-o împrejurare când fratele mai mic se obrăznicește față de ea.

Inflexiunile și timbrele vocale pot uneori schimba sensul cuvintelor, subliniind psihologia personajelor. Astfel, Stelian Dumitrăcel vorbește și despre *conotația* glasului, de la o limită a comunicării așezată sub semnul minimului de cuvinte rostite violent la cealaltă extremă, a comunicării nuațate într-un registru larg umanizat:

Deosebit de bogată și de nuanțată se dovedește gama sunetelor și a sonorităților surprinzând tonalitatea, amplitudinea dar, în special, conotația *glasului*: de la cele ce concură la șarjarea comportamentelor prea puțin comunicative prezentate anterior („răgușit”, „gros”, „aprins”, „ascuțit”, „înțepat”, „sumbru”, „rece”, „tăios”, „mai înghețat decât gerul”, „îndesat și amenințător”, „turbure”, „înspăimântat”), la caracterizările ce umanizează: „schimbat”, „șoptit”, „scăzut”, „liniștit și încet”, „copilăros”, „lung”, (care jelește), „odihnitor”, „încercător”, „obișnuit, nici supărat, nici vesel”, „moale, parcă vinovat”, „legănat și domol, de munteancă” (iată și variabila *diatopică*!) etc.

Concluzia articolului este aceea că studierea sonorității vorbirii personajelor contribuie la conturarea profilului scriitorului:

La un scriitor considerat, simplist, „un realist dur”, surprinderea subtilă a brutalității și dezagreabilului, dar și a notelor reticenței și ale duiosiei, se dovedește încă un efect, în planul artei, al sintezei pe care o constituie opera lui Preda între opțiunile „pătimașilor ideologi” rurali (de tip Rebreanu) și resursele pitoreștilor scriitori de umor (și umoare) balcanic(ă).

Așadar, Stelian Dumitrăcel demonstrează faptul că, în proza lui Marin Preda, personajele devin vii canale de comunicare între scriitor și un timp al trecutului pe care încearcă să-l recompună. Autorul a surprins cu acuitate mediul țărănesc, înfățișând cu credibilitatea celui crescut la sat, acel spațiu de liniște, de luptă mută, interioară, și zburcium. Toate acestea susțin afirmația lui Marin Preda dintr-un interviu consemnat de Tia Șerbănescu în 18 aprilie 1980, „am tins spre un stil limpede (...) mi-am permis un limbaj mai grosier din când în când, pentru că am crezut în

naturaletă limbajului eroilor”¹⁰.

Opera lui Marin Preda „a avut încă o dată curajul limbii române” și a dovedit că „bizuința intelectuală a țării noastre rezidă din țărani”, după cum spunea Nichita Stănescu¹¹. Ca o uriașă tapiserie 3D din care se desprind sunuri și sonorități, creația lui Marin Preda constituie terenul pe care Stelian Dumistrăcel, cu acribia-i caracteristică și cu mijloace de analiză fină, ne prezintă coloana sonoră ce însuflețește acest univers lingvistic, valențele de percepție ale cuvintelor rostite. Analiza limbii vorbite de personajele din romanele lui Marin Preda arată fascinația cercetătorului Stelian Dumistrăcel pentru arta cuvântului, căruia, numai un mare scriitor pecum Marian Preda îi poate împlini menirea.

BIBLIOGRAFIE

- Coșeriu, Eugeniu, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, antologie, argument și note de Dorel Fînar, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2009.
- DA = [Academia Română] *Dicționarul limbii române*, II/I, literele F-I, București, Editura Librăriei Socer & Comp, 1934.
- Dumistrăcel, Stelian, *Antimimetismul lingvistic al lui Moromete*, „Cronica”, XVI, 24, 1981, p. 8.
- Dumistrăcel, Stelian, *Marin Preda și expresia lingvistică a fascinației orașului*, „Convorbiri literare”, 8, 1981, p. 12.
- Dumistrăcel, Stelian, *Marin Preda: forma și semnificația neologismului*, „Cronica”, XVII, 18, 1982, p. 5.
- Dumistrăcel, Stelian, *Oameni și locuri la Marin Preda*, „România literară”, XV, 20, 1982, p. 8.
- Dumistrăcel, Stelian, *Socoteala ciobanului e achitată*, „Convorbiri literare”, 8, 1982, p. 6.
- Dumistrăcel, Stelian, *MOROMETII: momentul psihologic al parimiei și statutul personajelor*, în vol. *Profesorul Gavril Istrate la 70 de ani*, Iași, Centrul de multiplicare al Universității „Al.I. Cuza”, 1984, p. 151-167.
- Dumistrăcel, Stelian, *Marin Preda în perspectiva temei «rurale»*, „Limba română”, 4, 1992, p. 75-82.
- Dumistrăcel, Stelian, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, ediția a doua cu un supliment de analiză din perspectivă pragmatică, Iași, Casa Editorială Demiurg Plus, 2011.
- Dumistrăcel, Stelian, *Sunete și sonorități ale vorbirii la Marin Preda*, „Dacia literară”, (serie nouă), XXIV, nr. 7-8, 2013, p. 106-108.
- Preda, Marin, *Creație și morală*, ediție îngrijită de Victor Crăciun și Corneliu Popescu, prefață și note de Victor Crăciun, București, Cartea Românească,

¹⁰ Marin Preda, *Creație și morală*, ediție îngrijită de Victor Crăciun și Corneliu Popescu, prefață și note de Victor Crăciun, București, Cartea Românească, 1989, p. 584; întâlnire consemnată de Tia Șerbănescu, 18 aprilie 1980.

¹¹ Invocat de Stelian Dumistrăcel în demonstrația sa legată de perspectiva autorului asupra temei «rurale» în articolul: Stelian Dumistrăcel, *Marin Preda în perspectiva temei «rurale»*, „Limba română”, 4, 1992, p. 75-82; articol republicat în numărul de față, Stelian Dumistrăcel, *Marin Preda în perspectiva temei «rurale»*, „Studii și cercetări științifice. Seria Filologie”, nr. 48, 2022, p. 123-129.

1989.

Preda, Marin, *Viața ca o pradă*, cu o prefață de Oana Soare, București, Editura Cartex Serv, 2021.

Preda, Marin, *Moromeții* (I–II), București, Editura Cartex Serv, 2022.

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. II, București – Chișinău, Editura Litera Internațional, 2002.